

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2009

Seikkailua esinetutkimuksessa

Ildikó Lehtinen

Polkuja etnologian menetelmiin

Pirjo Korhokangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala(toim.)

Helsinki: Ethnos ry 2005

s. 184-205

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

www.helsinki.fi/opiskelijakirjasto
opiskelijakirjasto-info@helsinki.fi

Pirjo Korkiakangas
Pia Olsson
Helena Ruotsala (toim.)

POLKUJA ETNOLOGIAN MENETELMIIN

ETHNOS RY • HELSINKI

ETHNOS-TOIMITE 11

Toimittajat: Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala

Teoksen julkaisemista ovat tukeneet Seurasaarisäätiön Emil ja Lempi Hietasen rahasto sekä Opetusministeriö. Kirjoittajat ovat luovuttaneet artikkelinsa palkkiotta julkaisun käyttöön.

Taitto: Tieteellisten seurain valtuuskunta

Kannen suunnittelu: Ville Korkiakangas

ISBN: 951-96345-4-1

ISSN: 0957-511X

Gummerus Oy, Saarijärvi 2005

SEIKKAILUA ESINETUTKIMUKSESSA

Ildikó Lehtinen

Esinetutkijan tie

Syksy 1973. Olen Suomen kansallismuseossa kansatieteellisen osaston osastonjohtajan Hilikka Vilppulan huoneessa. Hän miettii, mitä tehdään seuraavaksi. Olen avustanut siihen asti Pirjo Varjolaa suomalais-ugrilaisen näyttelyn valmisteluissa. Nyt näyttely on avattu, näyttelyesineet inventoitu ja niistä on tehty kartat eli mitä seuraavaksi. Toini-Inkeri Kaukonen ilmestyi paikalle. "Ildikó voisi inventoida korut." Sopiihan se, mutta mitä tehtävä varsinaisesti tarkoittaa? Toini-Inkeri Kaukonen osoitti vetokaappia, joka oli täynnä solkia, sormuksia, hakasia, maljuja¹, nauhoja, kampoja ja pientä rihkamaa. Esineet pitäisi järjestää maakuntien mukaiseen järjestykseen, kiinnittää joka esineeseen lappu, jossa on esineen numero, paikkakunta ja nimi, ja sitten järjestää ne numeron mukaan. Seuraavina kuukausina uppouduin suomalaisiin koruihin, opin käyttämään erilaisia luettelokirjoja, aloin ottaa selvää erilaisista käsialoista suomeksi ja ruotsiksi ja opin muun muassa, että "hopeakarvainen" tarkoittaa hopeanväristä. Korut olivat kauniita, mutta hengettömiä. Mihin niitä käytettiin, kuka niitä piti, missä ja milloin ja varsinkin miksi? Vastauksia ei juuri löytynyt pääluetteloista.

Kun olin tutustunut koruihin, minun ei kylläkään tehnyt mieli järjestää niitä typologisiin sarjoihin enkä suoraan sanottuna pitänyt kiinnostavana muotojen variaatioita. Samaan aikaan kun järjestelin ja inventoin koruja, sain toisenkin työn, joka vaikutti minuun tulevana tutkijana. Sain hoidettavakseni Kansatieteen toimiston käsikirjoitusarkiston. Se on alun perin karttunut museon virkamiesten kenttätyökertomuksista, ja vuonna 1956 Toini-Inkeri Kaukonen oli laatinut niistä luettelon. Opin näytteitä ja muita nimikkeitä oli tullut lisää, ja työ odotti tekijäänsä. Ensimmäisenä aloin selvittää Axel Olai Heikelin jälkeenjääneitä käsikirjoituksia, kirjeitä ja muuta biografista aineistoa. Tutustuin hänen Volgan mutkassa vuosina 1883–1886 tutkimusmatkoillaan tekemiinsä kenttätyömuistiinpanoihin, jotka olivat täynnä kiinnostavaa tietoa hänen keräämistään museoesineistä. Kaksi tehtävää, jotka molemmat liittyivät tavalla tai toisella esineisiin. Toisaalta suomalaiset korut, joiden tulkitsemiseen minulla ei ollut tarpeeksi tietoa, ja jotka siksi olivat jääneet toistaiseksi mykiksi ajan todisteiksi, mutta toisaalta A.O. Heikelin kenttätyömuistiinpanot, joissa oli paljon seikkaperäisiä tietoja esineistä, mordvalaisten ja marien puvuista.

A.O. Heikelin pikkutarkkoja tietoja pursuavat muistiinpanot panivat ajattelemaan, että jokaisesta esineestä on olemassa tietoa, jokainen esine on ollut jonkun käyttämä, jossain ja jostain syystä. Jos tätä tietoa ei ole merkitty muistiin, kenties on mahdollista päästä näiden tietojen jäljille kirjallisuuden tai kenttätyön avulla. Esine-tutkijana otin ensimmäiset askeleet lähdekriittisen tarkastelun näkökulmasta. Olen yrittänyt jäljittää esineiden käyttöpaikkaa, määrittellä, missä ja minkälaisissa tilanteissa niitä oli pidetty. Ensimmäisenä tutkimuskohteenani oli pukukokoelma, joka oli luetteloon merkitty mordvalaisena. Metodisesti etenin kuin salapoliisiromaanin etsivä. Minulla oli asukokonaisuus, ja kuvien sekä kirjallisuuslähteiden avulla pyrin sijoittamaan sen sekä maantieteelliseen sekä etniseen ympäristöönsä. Havaitsin, että esine on moniulotteinen. Puku ei ole paperia eikä pelkästään teoreettista tietoa, vaan lankaa, kangasta, saumoja, erilaisia kiinnitystapoja ja koristekuvioita. Niistä jokaiseen liittyy informaatiota ja jokainen niistä saattaa olla määräävä tekijä pukua analysoitaessa eli määriteltäessä sen ikää, alkuperäistä käyttöpaikkaa ja konteksteja. Tietojen palasista rakentuikin kokonaisuus, ja näin aloin poimia tiedon murusia kuvista ja lähdekirjallisuudesta. Puku ja puvun käyttäjä kiehtoivat ja lopulta sain kuin sainkin etnografisen kontekstin selville. (Lehtinen 1980.)

Museoesine

Vuodesta 1975 lähtien olen saanut hoitooni suomalais-ugrilaisiksi kutsutut kokoelmat. Olen elänyt esineiden keskellä, tutkimuskenttä on ollut rajaton, ja jokainen esine ikään kuin odotti tutkijaansa. Professori Niilo Valonen kehotti tutkimaan suomalais-ugrilaisten kansojen koruja, ja samaan aikaan sain tehtäväkseni inventoida ne. Yhteensattumasta on tullut kohtaloni.

Esineet ovat kulttuurin tuotteita. Jokaisella esineellä on oma funktionsa eli oma merkityksensä suhteessa kulttuurin kokonaiskuvaan. Esineiden muodostamassa systeemissä Jean Baudrillard (1968) luokittelee perinteiset, oudot, eksoottiset ja vanhat esineet samaan ryhmään. Tämä esineryhmä on vastakohta funktionaaliselle esineelle, josta Baudrillard käyttää nimitystä "marginaaliesine" (Baudrillard 1968, 103–105). Marginaaliesineet vetoavat tunteisiin, ne herättävät muistoja, ja lisäksi ne ovat todisteita ajasta ja paikasta. Marginaaliesineillä on Baudrillardin mukaan kaksi merkitystä. Toinen on tunnearvo eli esineessä piilevä kertomus, joka viittaa mm. menneisyyteen tai etnisyyteen. (Lehtinen 1995, 27–37.) Toinen merkitys on funktionaalinen, ja se viittaa symboliarvoon.

Mitä tapahtuu, kun esine siirretään museoon? Museot tallentavat esineitä ja samalla kulttuuriperintöä. Museon erikoisasema johtuu esineestä, joka aina edellyttää

Marilaisen Tamaran (s. 1942) rintakoru on perintökalleus. Tsaarinaikaiset hopearahat ja muutamat rahajäljennökset on ommeltu kangaspohjalle, yläosa mustaa ja alaosa luonnonväristä tiivistä villakangasta. Tamara sai vanhimpana tyttärenä kaikki äitinsä korut. Mari Gondyreva, Alnaši, Udmurtia 2000. Kuva: Ildikó Lehtinen, Museovirasto.

tulkintaa. Susan M. Pearce (1995, 74–75) mukaan esineellä ja sanalla on sama status, molemmat ovat yhtä merkityksellisiä. Museo vaikuttaa nimenomaan visuaalisesti. Vitriiniin asetettu ja poikkeuksellisesti valaistu esine vaikuttaa katsojiin eri tavalla kuin esine omassa kontekstissaan. (Alpers 199, 25; Duncan 1995, 19.) Museossa esine identifioituu uudelleen ja saa uusia merkityksiä. Museo muuntaa esineellistä kulttuuria symbolin tasolle kulttuuriperinnöksi. Nykyisessä kulttuurissamme museoesineellä ei ole käyttöfunktioita, se on symboli menneestä ajasta tai toisesta kulttuurista, ja se on tietyn ajan ja paikan tai kulttuurin vertauskuva. Anne Aurasmaa on osoittanut, että useat museologian tutkijat ovat eri lähtökohdista päätyneet samaan tulokseen. Krzysztof Pomian (1987) on todennut, että museoesine on menettänyt käyttöarvonsa, se on pelkkä merkki, josta hän käyttää nimitystä semioforia. Myös Pierre Bourdieu (Bourdieu et al. 1985), Susan M. Pearce (1995) ja Mieke Bal (1996) pitivät esinettä mykkänä todistajana, jolla on uudessa ympäristössä uusi merkitys ja käyttötarkoitus (Aurasmaa 2002, 41–44).

Jean Baudrillardin ja muiden ranskalaisten esinesosiologien mukaan esine on kommunikaatiovälineenä moniselitteinen. Esineillä on teknisten ominaisuuksien (muoto, materiaali) lisäksi koodikieli, joka paljastaa ihmisten välisiä suhteita, käyttötilanteita ja -yhteyksiä. Esineitä voidaan käyttää pelkän symbolimerkityksen vuoksi: lähettämällä jollekin koru viestitään samaa asiaa, mitä olisi voinut esittää esimerkiksi onnittelusähkeen muodossa (Moles 1969, 3–4). Tietyistä puvut, ja näin myös korut, kuvastavat sisäistä ja ulkoista pääomaa. Puvun merkkifunktiot keskittyvät usein koristeisiin. Puvut ja korut suojelevat samalla sekä ilmastolta että selittämättömiltä voimilta. Eri pukuja ja koruja pidetään eri konteksteissa, eri aikaan ja eri paikassa. Puvut ja korut kertovat uskonnollisesta käyttäytymisestä, lokaalisista piirteistä ja lopulta identiteetistä. (Mauss 1947, 55.) Museossa kaikki nämä merkit kutistuvat ja jäljelle jää usein identiteettiin viittaava funktio.

Museoesineet ovat siis marginaaliesineitä, joilla on voimakas symboliarvo. Kulttuurihistorialliset ja etnografiset museot esittelevät esineitä, joita ei muualla enää ole ja viestittävät siten kulutusyhteiskunnan voittoa edeltäneistä aikakausista (Knuuttila 1994, 12; Cuisinier 1995, 31). 1800-luvulla museoon saatu esine saattaa olla käyttöesine muualla, esimerkiksi siellä, mistä se on alun perin kotoisin. Näin on käynyt ainakin minulle, ja siksi olen saanut useita museoesineitä uudestaan ”elämään”.

Minua esine kiehtoi ihmiskäden tuotteena, ja oikeastaan minua kiinnostivat enemmän esineen tekijä ja käyttäjä kuin esine sellaisenaan. Kansallismuseon kokoelmissa on sadoittain koruja, jotka oli kerätty 1856–1927 suomalais-ugrilaisia kieliä puhuvilta kansoilta, koruissa hopeaa, helmiä ja kaurisimpukan kotiloita, mutta myös nappeja, höyheniä, kolikoita ja hapsuja. Ketkä tekivät näitä suurikokoisia korulaitteita?

Tamara on sitonut kaulaansa toisen rintakorun, jota hän on jonkin verran uudistanut: yläosan helmien purkauduttua hän on kirjaillut siihen helmin polveilevan kuvion. Tässä korussa rahat ovat osittain neuvostoaikaisia. Mari Gondyreva, Alnaši, Udmurtia 2000. Kuva: Ildikó Lehtinen, Museovirasto.

Miksi niistä on tehty "eksoottisia"? Kuvastavatko korut esteettistä ihannetta? Mitä muuta merkitystä on raskaalla rahoitin täyteen ommellulla korulla, joka on kooltaan 40 x 20 cm ja painaa kilon verran? Museon pääluettelokirja kertoo, että kyseessä on solki, mutta mihin tarkoitukseen? Missä ympäristössä nämä korut on tehty? Löytyykö vielä henkilöitä, jotka pystyvät valaisemaan taustoja? Saadaanko mykkiä esineitä puhumaan? Siis kentälle puhuttamaan käyttäjiä!

Vuoropuhelu ja kolmas osapuoli: esine

Kenttätutkimuksen keskeinen vaihe on vuoropuhelu tutkijan ja informantin välillä. Minun tarkoitukseni oli alkuun kartoittaa marien pukeutumista koruineen, tulkiten niiden viestien, merkkien ja symbolien merkityksiä. Se vaati ja edellytti ihmiskontakteja, haastateltavan ja tutkijan välistä dialogia. Vuoropuheluissa on kuitenkin ollut läsnä koko ajan kolmas osapuoli: esine, joka kohdallani on ollut joko koru tai puku. Se on aina ollut informantin ja tutkijan välikappale joko fyysisesti tai muistelun kohteena. Esine on sitonut vahvasti vuoropuhelua. Se on ollut kahdenkeskisen keskustelun keskeinen aihe, josta puhe on alkanut soljua ja päätyntä usein mutkien kautta muille uomille. Koelmista tuttu, alkuperäisestä ympäristöstään irrotettu koru oli usein kertojan kannalta myös muistin tukena. Kun kysymys on konkreettisesti esineestä, se luo aina sillan haastateltavan ja tutkijan välillä. Kaulakoru, päähine tai vaikkapa säärisiteet ovat herättäneet usein informantissa kertomuksen ketjun, josta selviävät valmistaja, käyttötilanne, -aika ja -paikka sekä esineeseen usein liittyvät tunnelataukset. Tunnelataus saattaa olla nostalginen ja voi liittyä haastateltavan lapsuuteen tai vaikkapa hänen äitinsä muistoon. Se voi myös muistuttaa omasta kovasta kohtalosta, josta esineen valmistus takaa ulospääsyn edes sen valmistamisen tai pitämisen ajaksi. Esinehän on sosiaalinen viestintäväline ja samalla symboli. Sen merkkifunktio on yhteisön kannalta tiedossa.

Marcel Griaule tähdentää, että kenttätutkijan tutkimuskohteena saattaa olla esine sellaisenaan ("*fait relativement stable*", Griaule 1957, 44–45). Esinehän on ihmiskäden tuote ja kentällä helposti tarkastettavissa juuri kiinteän olemassaolonsa takia. Kokonaisvaltaisessa kenttätutkimuksessa tutkija, ja näin minäkin, pyrkii seuraamaan myös esineiden kohtaloa ja niissä piilevää sisältöä. Minua on kiinnostanut korujen valmistaja ja etenkin se syy, minkä takia koru on tehty, sekä tilanne, jolloin sitä on pidetty. Kokonaisvaltaisuuteen olen pyrkinyt Marcel Griaulin (1957, 47–28, 94–95) mittapuun mukaan. Olen dokumentoinut ja tallentanut niin hyvin kuin olen osannut korujen ja pukujen ympäristöä, niihin liittyviä monipolvisia tarinoita ja joskus väritömiäkin toteamuksia. Itse esine on saattanut kertoa yhteiskunnallis-taloudellisista muutoksista.

Nina (s. 1930) näyttää mielellään korujaan, jotka ovat nytyissä. Korut ovat kerrassaan mahtavia, on diadeemi, on korvakoruja, leuanaluskoru, useita kaula- ja rinta-koruja, jopa hieno selkäkorukin löytyy sekä rannerenkaat. Niissä on runsaasti vanhoja 1700-luvun ruplia. Koska hän on pitänyt näitä? Häissä ja heinässä. Kun oli helteistä ja kuumaa, nuorilla naisilla oli kaikki korut päällään. Koruja ei annettu vainajille. Pula-aikana 1950-luvulla muut kyläläiset vaihtoivat elintarvikkeita vastaan korunsa pois, hänellä kokonaisuus on säilynyt eikä luovu siitä mistään hinnasta. Koru on muisto. Otan koruista kuvia pihalla. Naisia kerääntyy ympärilleni ja ihastelevat koruja, kokeilevat niitä. Korut kiiltävät, emäntä kertoo puhdistavansa niitä ajoittain mehiläisvahalla. Helminauhoja on pari kolme. Helmet ovat tärkeitä. Häiden jälkeisenä päivänä hän kävi kaivolla ja heitti veden haltijalle helmen. Piti lepyttää haltijaa ja ehkä esittäytyä sille! (22.6.1990 Mari-Lugovaja, Zvenigovo, Mari El.)

Esineenä koru on erikoinen ja sisältää useita näkymättömiä funktioita. 30 vuoden aikana olen saanut todeta, että suhtautuminen koruihin on intiimi, ja korut ovat ihmiselämän eräänlaisia dokumentteja. Korut ovat arvotavaraa. Periaatteessa sosialistinen yhteiskunta ei suosinut koruja, sillä omistamisen katsottiin luovan epätasa-arvoa. Marien korut ovat olleet ja paikoitellen ovat yhä silmin nähden rahanarvoisia sijoituskohteita: suurin osa naisten koruista on tehty ruplan tai kopeekan hopearahoista. Koruista on aina helppo aloittaa keskustelu. Toisinaan koru on ollut eräänlaisena symbolisena keskustelun aiheena, ja vasta muistelusten ja keskustelujen vauhdittamana on tuotu nähtäväksi varsinainen esine. Toiset naiset ovat näyttäneet yllpeästi korujaan. Toiset ovat tuoneet iltamyöhään nytyin, johon on tiukasti pakattu hieno hopeakoruu, josta olen saanut yömyöhään tehdä muistiinpanoja. Toiset ovat pukeneet ylleen korut ja pyytäneet kuvan itselleen. Toiset eivät laskeneet koruja käsistään pois, ja olen saattanut ottaa niistä kuvia ainoastaan heidän käsissään. Jokainen koru kertoi käyttäjästä ja suvustaan, jossa se oli kulkeutunut useimmiten äidiltä tyttarelle tai lapsettomalta tädiltä monilapsisen sisaren tyttarelle. Joissain paikoin korun eri osat kerättiin pala palalta tyttäriltä kuvausta varten. Äidin kuoltua arvokorut oli tapana jakaa tyttärille. Vaikka koru oli kiinnostukseni kohteena, sen hankkiminen museokokoelmiin ei ollut tehtäväni. Kuvaaminen tai piirtäminen oli kohdallani riittävä tallennuskeino.

Olen kuvaillut muistiinpanovihkoihini esineitä sanallisesti, tehnyt niistä piirustuksia ja lisäksi ottanut valokuvia. Sinänsä aikaa vievä menetelmä on ollut tuottoisa monella tapaa. Tietävästi esineen ja sen käyttäjän tai valmistajan välillä vallitsee suhde, joka saattaa olla läheinen tai sitten välinpitämätön. Piirtäessäni ja kuvatesani sanallisesti ja myös kameralla olen ikään kuin sisäistänyt esineen, ja siihen on syntynyt eräänlainen suhde. Esineen konkreettisuus ja fyysisyys välittyivät kokonaisuutena: olen kiinnittänyt huomiota materiaaleihin, oikeaan ja nurjaan puoleen ja tarkastellut yksityiskohtia. Informantit kommentoivat koruja ja pukuja sekä mi-

nun tekeleitäni. Piirtäjän ja vahakangasliinalle levitetyn vyön tai muun pukukappaleen ympärille muodostui usein piiri. Kommentteja on tullut monesta näkökulmasta, ja kulloisenkin informantin kertomusta on oikaistu ja täydennetty. Tämä näkökulma oli arvokas erityisesti lähdekriittiseltä kannalta. Toisinaan esineiden tallentamistoimintoja on seurannut kutsu toiseen paikkaan, jossa lupauksen mukaan on ollut ”paljon kauniimpia esiliinoja, minun äitini oli varsinainen käsityöntaitaja!”. Pukuja ja koruja olen kuitenkin harvemmin nähnyt otettavan kaapeista. Maaseudulla niitä säilytetään vaateaitassa tai porstuassa omissa arkuissaan. Aitoissa työskentely ei aina ole ollut helppoa emännän nostellessa vaatekappaleita ja koruja esiin pikavauhdilla. Parhaani mukaan olen yrittänyt hillitä tilannetta ja saada vangituksi esitettyjen esineiden ominaispiirteitä paperille ja kameralla.

Kysymykseni ovat koskeneet pukuja ja koruja, niiden valmistamista sekä niiden konteksteja. Pukujen kautta naiset ovat alkaneet kertoa elämänkaarestaan, kohtaaloistaan ja pelkotiloistaan. Kun eteeni tuotiin valokuvattavaksi koruja tai pukuja, selvisivät myös niiden valmistajat. Äiti, isoäiti, täti, miehen naimaton sisar ja oma kohtalo peilautuivat näitä vasten. Kirjontakuvio saattoi laukaista kertomaan sukutarinoita, joihin kuvio liittyi. Porstuaan ripustettu valkoinen vaatekappale saattoi paljastaa, että talon asukkaat olivat luontouskonnon harjoittajia, jotka kävivät uhrijuhlissa neuvostoajan kielteisestä ilmapiiristä huolimatta. Koru- eli esinekeskeinen tutkimukseni oli alkanut muuttua yhä enemmän tapaustutkimukseksi, jossa mykät esineet puhuvat ja peilaavat ihmiskohtaloita.

”Ei mitään turhaa”

Neuvostoliitto romahti vuonna 1992. Tämän jälkeen olen saanut vapaasti samoilla marilaisissa ja udmurttilaisissa kylissä. Olen saanut museokokoelmat elämään ja karttumaan. Marilaisalue tuli kuljettua läpikotaisin, ja marilaiset ovat tulleet tutuiksi. Kuitenkin uutta tietoa on aina. Olen alkanut kartuttaa tietoja myös udmurttien vaateparresta ja koruista. Olen edelleen sitä mieltä, että kansatieteen keskiössä on ihminen, sama ihminen, joka on esineitäkin tehnyt, ja siksi minua kiinnostavat sekä esine että sen tekijä. Kenttätyötulosten lähdekriittistä arvoa olen useaan otteeseen punninnut. Juuri erilaiset kohtalot olivat ikään kuin varoituksena: älä yleistä. Saamani tiedot olen testannut muillakin. Saunan lauteilla tai matkalla hautausmaalle tai vaikkapa kaupassa sain joskus arvokkaan tiedonjyvän, joka oli sitten testattava kysymällä muilta. Kentällä olen pyrkinyt tekemään näitä turvallisuus- ja luotettavuustestejä. Useita mielipiteitä saatuani pyrin pohjustamaan tietoni myös esineellä konkretisoimalla. Lisäksi olen saanut arvokasta apua alan tutkijoilta. Vaikka tut-

kija on toisinaan yksin kentällä, on hän kuitenkin tutkijayhteisön jäsen.

Vuosien mittaan kentällä vietetyn ajan pituus lyheni. Kysymyksenasetteluni on muuttunut. Esinekeskeisestä kyselystä en ole luopunut, mutta yhä enemmän esi-
neestä on tullut symbolinen silta pohtiessani laajempia yhteyksiä, yhteiskunnalli-
sia muutoksia ja niiden vaikutusta jokapäiväiseen elämään eli myös pukeutumisi-
seen. Teoreettisena viitekehyksenä on ollut kulttuuriantropologi Péter Niedermül-
lerin muotoilema teoria sosialistisen järjestelmän identiteetti-tulkinnasta. Hän ni-
mittäin tähdensi, että sosialistisessa järjestelmässä, näin myös Neuvostoliitossa, oli
makrososiaalinen maailma, joka kuvasti valtakulttuurin vähemmistöstä luomaa ku-
vaa (*image*). Tämän lisäksi oli ihmisten oma mikromaailma (*lifeworld*), jossa pätevät
yhteisön omat säännöt ja arvot (Niedermüller 1992, 119). Pukututkijana olen taas
pyrkinyt seuraamaan Rolan Barthes'in ajatusta puvusta merkinä ja viestinä puvun
kantajalta katsojalle (Barthes 1967, 59; Duflos-Priot 1976, 263).

Uinuva kylä, tie olematon, porteista kurkistaa vanhoja mummoja. Pukuna on edes-
tä avonainen kotitakki, jaloissa paksut sukat ja kalossit. Kun kerron, että minua
kiinnostaa heidän marilainen pukunsa, ei kulu kuin tovi, ja mummoja tulee joka
puolelta nyytit kainalossa. Upeita, toinen toista kauniimpia kotikutoisia mekkoja,
isoäidin tai äidin peruja, lautavöitä, pyyhkeitä. Koruja ei ole. Miksi ei? Mustalaiset
kävivät niitä ostamassa. Ja toiset korut on haudattu vainajan mukana. Se on uusi
tapa. Ennen ei näin ollut. Joka nainen näyttää lisäksi toisen nyytin. Tässä on kuol-
linpuku. Itse tehty ja uusi. (4.6.1996. Novaja Orja, Baškortostan.)

Neuvostovalta puuttui myös esineelliseen maailmaan; korostettiin tarpeellisuut-
ta sekä käytännöllisyyttä, ja tarpeettomat esineet luokiteltiin pikkuporvarillisiksi.
Ohjenuorana oli "ei mitään turhaa", *nichego lichnego* (Buchli 1999, 44). Ohjeet läpäisi-
vät kulttuurin. Ideologian rakentamisprosessiin nivottiin arki, parempi arki, joka oli
vapautettu kaikesta ylimääräisestä, mm. esineistä. Esinetyhjiön seurauksena oli sen
vastakohta: syntyi unelma esineestä, unelma tavaroista, unelma saavuttamattomas-
ta. Voikin kysyä: oliko jokapäiväisistä ongelmista selviytymisprosessissa todellinen
sija esineillä? Vastaus on myönteinen. Ideologisessa kasvatuksessa pantiin painoa
makukasvatukselle. Oli kitkettävä pikkuporvarillisuuden symbolit, turhat esineet.
Neuvostoihmisen olemusta määriteltiin pikkuporvarillisen vastakohtana: "The pet-
it bourgeois turns his back on all manner of social life; he lives only for the interest
of his own *uiu*t, his clothing; the miserable happiness of his family is the goal of his
life" (Semashko 1929, 89–90; Buchli 1999, 57). Arkielämän uudistajat heittivät roska-
koriin pikkuporvarillisuuden esinerunsauden ja tilalle tuli esinekammo: ei mitään
ylimääräistä. Puolueen keskuskomitean direktiivi 16.5.1930 muotoili selkeästi uut-

ta elämäntapaa, jossa ei yksityisyydellä eikä yksityisyyden symboleilla eli esineillä ollut tilaa.

Neuvostovallan aikana hygienian ja uuden tavoiteltavan elämäntavan yhtenä päämääränä oli yksinkertainen ja silti siisti pukeutuminen. Maaseudulla aina 1930-luvulle asti oli tavallista, että naiset vaatettivat perheensä jäsenet jalkineista päähineisiin. Kollektivisaatio vaikutti myös pukeutumiseen. Paikalliset käsityöläiset, mm. räätälit, saranvanuttajat, villanvatvojat yms. hävisivät. Kotikutoiset ”likaisiksi” luokitellut vaatteet, taantumuksellisuuden symbolit alkoivat syrjäytyä, ja tilalle tuli tehdastekoisia. (Fitzpatrick 1994, 216.)

Klavdia (s. 1930) on eläkkeellä. Kylässä asuu marilaisia ja venäläisiä. Hän asuu venäläisessä päässä, kuitenkin erottuu kaukaa; hänellä on valkoinen kansanpuku yllään. Onko se aina ollut niin? Ihmettelen ääneen, ja katselen hänen kirjontakoristeisia mekkojaan, päähineitään ja esiliinojaan, joita Klavdija levittelee pieneen keittiöönsä. Ei toki, nyt kun olen eläkkeellä, pukeudun miten lystään, kenellä ei ole siihen mitään sanomista. Kun olin töissä, minulla oli venäläiset vaatteet, aina. Ei kukaan sitä pilkkaa olisi kestänyt! (24.5.1994 Bol’šoj Roj, Uržum, Kirov.)

Marilaisissa ja udmurttilaisissa kylissä sain nähdä pukuja ja koruja, joita on tehty 1940-luvulta lähtien. Olen oppinut erottamaan pula-ajan kankaita ja lankoja, ja korvissani yhä kuulen naisten pettymystä: ”ei ollut kelvollista lankaa, piti käyttää sitä, mitä sai”. Kuitenkin väriä päästäväillä langoilla ommeltiin samoja kirjontakuviota esiliinoin, päähineisiin ja pyyhkeisiin kuin aikaisemmin silkillä. Päähine kertoi siitä, että kaikesta propagandasta huolimatta naineet naiset ovat käyttäneet päähineitä. Kirjonta paljasti, että naiset jatkoivat mikromaailmassaan tärkeinä ja suuntaa antavina pitämiensä normien toteuttamista, vaikka aikaa oli vähän ja elämä oli yhtä työntekoa aamusta yöhön. Koska tutkin esineitä, pukukappaleita, niitä tuotiin auliisti nähtäväkseni ja kuvattavakseni sekä piirrettäväkseni. Jokainen kertoi niistä jotakin. Yksi muisti, miten ja miksi se oli tehty, toinen kertoi appiukon uhittelusta, jos miniä ei suostunut pitämään päähinettä, kolmas taas miehen tokaisusta: ”Minun vaimoni ei kyllä kulje päähineettä!” (1964).

Marilainen Rima (s. 1943) näyttää vaatteitaan. Hänellä on niitä paljon. Joo, kihlauksen jälkeen olen kolmen viikon ajan ommellut ja ommellut kappioita. Tein 11 paitaa ja 17 esiliinaa lahjaksi. Vieraita oli 80 (vuonna 1962). Valkoinen šover-halatti oli minulla päälläni häissä, pidin symbolisesti kolmen päivän ajan. Olisi pitänyt pitää kolme viikkoa. Viitan riisuminen oli eräänlaista juhlaa. Sukulaisnaisia tuli kylään, he lauloivat ja heittivät lattialle rahakolikoita. Minä riisuin halatin, ja panin sitten sen tähän arkkuun. Siitä tulee minulle kuolinpuku. Kuka on ommellut šover-halatin? Äitini sisar, hän teki sen minulle. (16.5.2000 Mari Gondyreva, Alnaši, Udmurtia.)

Joidenkin pukukappaleiden elämä on jatkunut museossa. Olen systemaattisesti yrittänyt kulkea nimenomaan niitä paikkoja, joissa edeltäjäni A.O. Heikel, Albert Hämäläinen ja Uno Harva (Holmberg) sekä T. Jevsevjev ovat kulkeneet. Nyt Kulttuurien museon suomalais-ugrilaisissa kokoelmissa puvut kertovat pukeutumisesta vuosien 1856–2004 väliseltä ajalta.

Esineiden kirjallinen dokumentointi on yhtä tärkeää kuin kenttätyö. Valokuvat on arkistoitavaa ja esinehankinnat luetteloitava. (Griaule 1957, 73–90; Geertz 1973, 19; Suojanen 1996, 24.) Viiden viikon mittaista tutkimusmatkaa on aina seurannut dokumentointi, joka on aina kestänyt kaksi kertaa pidempään kuin itse kenttätyö.

Johtolankaparadigma esinetutkimuksessa

Edellä olen kuvannut tapaani lähestyä esinettä ja nimenomaan esinettä, jonka koptipaikka on muualla, Venäjällä. Museoesineen tutkimuksessa olen edennyt etsivän lailla. Moniulotteisten esineiden materiaalin, tekotavan ja valmiin tuotteen tutkiminen on ollut verrattavissa Carlo Ginzburgin mikrohistorialliseen tutkimusmenetelmään (1996, 38–76). Langat, langanpätkät, haalistunut puuvillakangas – nämä ovat kaikki vähäpätöisiä asioita, ja kuitenkin niistä saa loppujen lopuksi viitteen puvusta ja sen käyttäjän identiteetistä. Ginzburg on esittänyt, että myös mitättömät asiat voivat olla johtolankoja kohti laajempia yhteyksiä. Johtolankaparadigmaksi nimitetty menetelmä perustuu konkreettisuuteen, johtolankojen etsimiseen ja tulkitsemiseen. Ginzburgin esimerkkeinä ovat mm. Sigmund Freud ja salapoliisikirjailija Conan Doyle. Sherlock Holmes kiinnittää tutkimuksissaan huomiota epäolennaisiin, yksilöllisiin ja sellaisiin ilmiöihin, joilla ei muiden mielestä ole merkitystä. Carlo Ginzburg etsi yksilöllisistä piirteistä yleistä, ja pitää johtolankaa oireena syvemmällä olevasta ongelmasta. Matti Peltosen mielestä tutkijan ja salapoliisiromaanin etsivän vertaaminen toisiinsa on osuva. Johtolankaparadigmassa kyseenalaistetaan tutkijan roolin ongelmallisuus, tutkimuksen ja tutkimuskohteen epätäydellisyys sekä tiedon käytännöllisyys. Hän kuitenkin päätyy kysymään, miten Ginzburgin johtolankateoria muuntuisi modernin rikosromaanin valossa, jossa rikollisen ja etsivän roolit ovat helposti samastumassa toisiinsa. (Peltonen 1990, 236.)

Olen seurannut esinetutkimuksissani ranskalaisten esinesosiologien viitoittamaa tietä näkemällä esineen viestintävälineenä (Baudrillard 1968; 1998; Bourdieu 1985). Olen jättänyt vähemmällä huomiolla kulttuuriantropologien, esimerkiksi Csíkszentmihályin (1981) ja Appadurain (1986) kulutusyhteiskuntaa koskevat mietteet. Modernisaatioprosessia seurattessani olen alkanut turvautua Christopher Tilley'n (1990)

ja Daniel Millerin (1994) ja etenkin Victor Buchlin (1999, 2002) tapaan lukea ja tulkit-
ta esineellistä maailmaa.

Kulutussyhteiskunnan merkkejä ja koodeja

Esine on kuitenkin paljon muutakin kuin marien puvut ja korut. Kirjailija ja runoilija ja Helvi Hämäläinen on kuvaillut yksityiskohtaisesti romaanissaan *Säädyllinen murhenäytelmä* porvariskotia ympäröivää esinemaailmaa. Kuvaus on kuin pienoistutkimus esineestä menneiden aikojen kuvana ja samalla kertomuksena esineen ja ihmisen välisestä kohtaamisesta.

Tuossa on ryijy, jonka tohtori oli saanut lahjaksi virkatovereiltaan museosta palvelutuaan 20 vuotta; hän ei koskaan pitänyt siitä, että siihen oli tehty hänen kotimaakuntansa jäykkä vaakuna tapparaa nostavine käsivarsineen. Hän oli rakastunut vanhojen suomalaisten ryijyjen epäsymmetriseen kukkivaan elämään, joka puhkesi kauhtuneessa sinessä, sammalen vihreässä ja suonruskeassa ja jäljittelemättömässä punaisessa. Niiden kirjavassa rikkaruohossa lepäsi satavuotinen elämä haalistuneena. Mutta vanhaksihan tämäkin ryijy oli tuleva. Se olisi arvokas jo hänen poikiensa mielestä, he eläisivät vielä 1970 ja 1980 jolloin hän olisi jo aikaa murentunut mullaksi, hän ja hänen vaimonsa Elisabet myös. Ja silloin katseltaisiin jo kunnioittavasti ryijyä vuodelta 1913, ”vuotta ennen ensimmäistä maailmansotaa”. Jäykkä kuviokin saisi silloin varmaan anteeksi virallisuutensa vanhuutensa vuoksi. (1995, 20–21.)

Kulttuuria voidaan tarkastella esinekeskeisesti, jolloin korostetaan ihmisen kykyä tuottaa merkityksiä omaavia artefakteja. (Lönnqvist 1999, 31) Ihmisellä on luonnonympäristön lisäksi ”toinen” ympäristö, jonka hän on itse luonut olemassa olevista raaka-aineista. Tähän ympäristöön kuuluvat erilaiset hyödykkeet, ruoka, vaatteet, tekstiilit, asunnot, kulkuvälineet, työkalut, koneet, keramiikka, muovi, metalli yms. (Honko & Pentikäinen 1970, 77.) Joka hyödykkeellä eli esineellä on oma muotonsa, mutta lisäksi oma funktionsa ja merkityksensä. Joka esineellä on monta ulottuvuutta. Esine elää materiaalina, kirveenvarsi puuna ja terä metallina. Esine myös kertoo ihmisestä, hänen toiminnastaan, tarpeistaan, tavoitteistaan ja sukupuolestaan, sosiaalisesta asenteestaan ja etnisestä sidonnaisuudestaan. Ero luonnon esineen ja ihmiskäden tuotteen välillä on toisinaan varsin olematon. Onko hiusten koristeena pidetty ruusu esine? Lampaan nikamia on käytetty sellaisenaan noppapelin nappuloina. Rajanveto on hiuksenhienoa.

Kansatieteellisen ja osittain myös kulttuuriantropologisen tutkimuksen keskiössä oli 1800-luvun loppupuolella esine, ja nimenomaan museoesine. Elina Kiuru on todennut, että suomalainen kansatieteellinen tutkimus sai alkunsa kansallisromantti-

Kulutushyödykkeitä vai tulevia esineitä? Pesu- ja pannulappuja myydään Udmurtian autotiellä. Myyjiä oli kymmeniä. Udmurtia 2003. Kuva: Ildikó Lehtinen, Museovirasto.

sista ajatuksista ja se oli pitkään nimenomaan aineisto- eikä ongelmakeskeistä. (Kiuru 1999, 222; Kiuru 2001, 65–71.) Talonpoikaiskulttuurin eli katoavan kansanperinteen todistajat, esineet, pyrittiin pelastamaan tallentamalla niitä museokokoelmiin. Kuten kulttuuria, myös esineitä tutkittiin deskriptiivisesti evolutionistisesta näkökulmasta. Kysymyksenasetteluna oli esineen ”alkuperä” ja sen kehityskulku yksinkertaisesta monimutkaiseksi. Konkreettiseen esineeseen, sen ulkonäköön ja fyysiseen olemukseen liitettiin myös diffusionistinen ajatus kulttuuripiirteiden lainautumisesta ja kulkeutumisesta, ja tuloksena saatiin levinneisyysalueita. Funktionaalissa esinetutkimuksessa käyttötarkoitus nousi tutkimusongelmaksi. Suomessa Kustaa Vilkuna, Niilo Valonen ja Toivo Vuorela sovelsivat esinetutkimukseen *Wörter und Sachen* -menetelmää, jossa lähtökohtana oli vuorovaikutus esineen ja sen nimen välillä. Leena Sammallahti on todennut, että esinekeskeinen tutkimus on menettänyt myös Suomessa arvostustaan 1960-luvulta lähtien. (Sammallahti 1985, 110.)

Esineet ovat ihmiskäden tuotteita, ne kuvastavat symbolisesi kulttuurin osa-alueita, ne ovat kulutustavaroita ja siten heijastavat sosiaalisia oloja ja prosesseja. Modernissa ja postmodernissa yhteiskunnassa esineiden kirjo on valtava ja esineiden valintamahdollisuuksia on lukematon määrä; esineet ovat merkkejä, viestintäväli-

Uusia ja vanhoja käyttöesineitä. Mari Vozžaj, Grahovo, Udmurtia 1996. Kuva: Ildikó Lehtinen, Museovirasto.

neitä. Elämämme on täynnä esineitä, me elämme esineiden kanssa. Modernisaatio-prosessi on tuonut uusia näkökulmia esinetutkimukseen. Clifford Geertzin semioottinen käsitys kulttuurista on yleisesti hyväksytty. Tämän mukaan kulttuuri on julkisten symbolien verkko ja kulttuurianalyysi merkityksiä tulkitseva tiede. Kulttuurin kannattajat kommunikoivat keskenään symbolien välityksellä, ja esineet esimerkiksi ovat siinä myös merkkejä, kuten piippu rauhan ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden symbolina (Geertz 1973, 7, 12, 14, 128). Etnologisessa tutkimuksessa pyritään mahdollisimman lähelle tutkittavan todellisuutta, ja esine saattaa siinä olla konkreettisenä merkinä. Kulttuurianalyysi (*thick description*) pyrkii kartoittamaan symbolien verkkoa. Se tulkitsee saamiensa merkkejä kuitenkin antaen mahdollisuuden uudelleentulkinnalle. Arjun Appadurai on sitä mieltä, että "esineet saavat merkityksensä ainoastaan ihmisten käytössä, ihmisten niille antamien ominaisuuksien ja ihmisten motivaatioiden kautta" (Appadurai 1986, siteeraa Eriksen 2004, 249). Esineet ovat eri kulttuureiden välisten merkitysten ja samanarvoisuuden välineitä (Appadurai 1986; Baudrillard 1998).

Myös semioottisessa viestintätutkimuksessa tarkastellaan merkkejä ja koodeja (Fiske 1992; Barthes 1967). Semiotiikassa esineitä tutkitaan tekstin veroisesti tulki-

Arjen esineitä. Tšurajevo, Miškino, Baškortostan 1998. Kuva: Ildikó Lehtinen, Museovirasto.

ten ja koodaten. Esinetutkijat keskittyvät esineen välittämään sanomaan. Pukukin on merkki ja viestintäväline, joka edellyttää sekä puvun käyttäjää että viestin vastaanottajaa eli henkilöä, joka tulkitsee merkkiä (Fiske 1992, 63–64; Barthes 1967, 59). Helen Meintjes on esimerkiksi tarkastellut pesukoneen merkityskenttää eteläafrikkalaisessa Sowetossa. Vaikka pesukone voidaan mieltää naiskysymyksen kannalta yhteiskunnallisena ja työn ergonomisena välineenä, Sowetossa siitä tuli varallisuuden merkki, pelkkä symboli. (Meintjes 2001, 352.)

Kulutussyhteiskunta on ollut Pierre Bourdieun lähtökohtana. Hän on kiinnittänyt huomiota eri *habitusten* eli eri sosiaaliryhmien kulutusvalintoihin. Tässä yhteydessä esineet voidaan nähdä statussymboleina ja identiteetin merkkeinä. Bourdieun avainsana on maku (*taste*), joka on välittäjä kuluttajan ja hyödykkeen kohtaamisessa. Maku vaikuttaa kulutustottumuksiin, toisaalta maku puolestaan muuttuu kysynnän ja tarjonnan seurauksena. Bourdieun esimerkkinä on muoti, joka on uusien tulokkaiden ja vanhojen, asemansa vakiinnuttaneiden ajattomien ilmiöiden kenttä. (Bourdieu 1985, 142–151.)

Sosiaalipsykologit Peter K. Lunt, Sonia M. Livingstone ja Helga Dittmar sekä filosofi Mike Featherstone tarkastelevat esineitä elämäntavan, sukupuolen ja ikäluokan

eli erilaisten identiteettien indikaattoreina (Featherstone 1991; Dittmar 1992; Lunt & Livingstone 1992). Esineet ovat hyödykkeitä, mutta samalla välineitä yksilön persoonallisuuden rakentamisessa. Myös Ruotsissa ja Suomessa on tutkittu arjen ilmiöitä ja esineitä kansallisen identiteetin rakennuskivinä. (Ehn & Frykman & Löfgren 1993; Korhonen 1993; Heikkinen 1994; Tuomi-Nikula 1995, 2003.)

Wienissä Etnologisessa museossa (*Österreichisches Museum für Volkskunde*) avattiin keväällä 2004 näyttely *15 + 10 European Identities (15 + 10 Europäische Identitäten 2004)*. Näyttelyn kannustimena oli yleiseurooppalainen poliittis-taloudellinen tapahtuma: Euroopan unionin laajentuminen itään. Tarkoituksena oli, että Euroopan uudet jäsenmaat valitsisivat yhden esineen, joka kuvastaisi parhaiten heidän kulttuuriperintöään ja heidän identiteettiään. Esinevalinnat olivat kirjavia. Unkarilaiset esimerkiksi valitsivat Tokaji-viinipullon. Perusteluissa kerrotaan, että globalisoituvassa maailmassa Tokaji-viinipullo on moninkertainen symboli, se kuvastaa ekologista perimää, elinkeinoa, ja liittyy kiinteästi unkarilaisten juhlatapoihin. Tokaji-viini on jo kauan ollut yksi kansainvälisesti tunnetuimpia unkarilaisia tuotteita. Kansallinen symboli siitä tuli 1800-luvulla, kun se mainittiin Ferenc Kölcsey'n kansallishymnissä. Virolaisten valitsema esine puolestaan oli kirjokintaat. Kulttuuriperinnön laajasta kirjosta valinta korosti virolaisten osaamista ja taitoa sekä jokamiehen arkipäivää.

Jokainen esine on identiteetin tulkki. Identiteettejäkin on monenlaisia. Stuart Hall (1999, 20–29) toteaa, että kansallisen identiteetin ohella voidaan puhua myös ammattikunnan tai sukupuolen mukaan määräytyvästä identiteetistä. Piironki, skeittilauta tai aurinkolasit ovat kulttuurin näkyviä todistajia, niissä on historiaa, niihin kätkeytyy muistoja, ja ne viittaavat tiettyyn ajanjaksoon, ikäryhmään, yhteisöön. Esineen symbolimerkityksestä on hyvä esimerkki udmurttien tai marien valtiollinen kansallissymboli, tasavallan lippu. Udmurtian lippuun on otettu kahdeksansakarainen tähtikuvio, joka tunnetaan pahalta suojelevana symbolisena kuviona (*Gosudarstvennye simvoly Udmurtskoj Respubliki* 1994). Sellainen on kudottu tai ommeltu lasten peitteisiin, kantopussiin ja lisäksi kodin muihin tekstiileihin ja vaatteisiin.

Kulutus on prosessi, huomauttavat Mary Douglas ja Baron Isherwood (1996, 36). He kysyvät, mitä esineelle tapahtuu, kun se päättyy kaupasta ostajalle. Kulutus-tutkimuksen avulla voidaan kartoittaa esine- ja maailmankuvaa. Esimerkiksi kotiäiti kantaa kassissaan kotiin koko pienoismaailman: hän ostaa omaan tarpeeseensa, mutta myös miehelleen ja lapsilleen, toisinaan sukulaisilleen. Kulutuksen kautta voidaan niin ikään tutkia yksilöllisiä käytänteitä, esimerkiksi henkilökohtaisen hygienian välineiden tai massatuotteiden kuten joulukoristeiden kautta. (Douglas & Isherwood 1996, 44–45.)

Myös Daniel Miller (1987) on tutkinut esineitä kulutushyödykkeinä. Esineet ovat sosiaalisten suhteiden ja arvojen mittareita ja symboleita, ja ne ovat hänenkin mielestään identiteetin merkkejä. Miller ja hänen oppilaansa ovat tutkineet aineellista kulttuuria merkityksen kannalta. Miksi jotkut esineet ovat merkityksellisiä, on kysymys, johon tutkijat vastaavat keskittymällä konkreettisiin esineisiin. Esimerkiksi tutkimuksessaan englantilaisen esikaupunkialueen sisustuksesta Sophie Chevallier kuvaa, minkälaisia viestejä se välittää asukkaista (1998). Victor Buchli tulkitsee yhteiskuntaa, ja nimenomaan neuvostoliittolaista yhteiskuntaa, esineiden kautta. Hänen tutkimusaiheenaan ovat sisustus ja arkkitehtuuri, joita hän pitää kesto-työhyödykkeinä ja siksi tutkimuksen kannalta keskeisinä kohteina (Buchli 1999, 2002).

Orvar Löfgren on myös ottanut osaa aineellista kulttuuria koskevaan keskusteluun. Hän on pohtinut kysymystä kulutuksen kannalta ja kiinnittänyt huomiota esineen ja ihmisen väliseen vuorovaikutukseen. Hän tekee eron talonpoikauskulttuurin ja modernisoituneen kulutuksen välillä. Monenmuotoisia ja monenlaisia esineitä kuuluu molempiin. Kuitenkin moderni maailma edellyttää erilaisia toimintoja samanaikaisesti. Samalla kun joku esimerkiksi virkkaa, hän katsoo televisiota, aamiaista syödessä luetaan lehteä, puhelimesta puhuttaessa voidaan poistaa tekstiviestejä, lajitella pyykkiä yms. Toiminnot edellyttävät samanaikaisia päätöksiä. Monesta esineestä tulee ikään kuin "epäesine", se saa inhimillisiä piirteitä, ja siten siitä tulee elollisen veroinen. Näin käy esimerkiksi kuluneelle ja rakkaalle villapaidalle tai lelulle. (Löfgren 1996, 145.) Tähän kategoriaan kuuluvat myös muistoesineet, siltana menneisyyden ja nykypäivän välillä, ja samalla siltana esineen ja ihmisen välillä. (Koskijoki 1997, 269–288; Korkiakangas 2001, 75–102.)

Lopuksi

Jean Baudrillardin tavoin esitän, että esineitä on monenlaisia, funktionaalisia, kulutus- ja käyttöesineitä sekä marginaalisia, nostalgiaa ja tunteita nostattavia museoesineitä. Esineitä voidaan tutkia museokokoelmissa, mutta myös modernin tai post-modernin esinemaailman artefaktien selvittely on haasteellista. Esinetutkijan ensimmäinen määriteltävä on itse esine, konkreettinen ja fyysinen hyödyke, väline, merkki tai statussymboli. Arki ja juhla, sukupuoli, tila ja paikka, kulutus ja teknologia, kulttuurihistoria ja muistot peilautuvat esineen kautta. Euroopan monikulttuurisissa maissa vähemmistöjen esinekköulttuuri muodostaa identiteetin kannalta uuden tutkimuskentän. Uudessa kotimaassa maahanmuuttajien esineet edustavat merkitykseltään toista kulttuuria sekä valtaväestön että lähtömaan esinemaailmaan nähden.² Jokainen esine on kulttuurin osa, ja jokainen on siksi moniselitteinen. Esineet,

niin museoesineet kuin myös oman elinympäristömme esineet, on voitava saada puhumaan löytämällä niiden sosiaaliset kontekstit.

Elina Kiuru on pohtinut, mitä esinetutkimus oikeastaan on: "Ehkä etnologien pitäisikin kysyä pikemminkin mikä esine³ loppujen lopuksi on?" (Kiuru 1999, 230). Tim Dantin määritelmän mukaan aineelliseen kulttuuriin kuuluu konkreettisia, käsin kosketeltavia esineitä, jotka eivät ole elollista, inhimillistä tai eläinperäistä alkuperää. Esine on hänen mielestään ihmiskäden tuote, johon myös museoesine (*artefact*) ja kulutusyhteiskunnan tavara (*things*) lukeutuvat. Esineitä käytetään ja niiden kanssa eletään. (Dant 1999, 11, 38.) Kuitenkaan kysymys ei kenties ole näin yksiselitteinen. Onko esimerkiksi kirjoitettu teksti esine? Onko huora eli esineellistetty nainen esine? Helvi Hämäläisen pikkutarhoissa kuvauksissa nainen vertautuu esineeksi. "Arturin silmämunat liikkuvat levottomasti. Hän ajatteli Naimia niin kuin saippuaa, antiseptistä suuvettä, jalkojensa särkyä poistavia kylpyjä itselleen hyödyllisenä välineenä, jonka oli päättänyt sijoittaa kotiinsa. Ehkä ei vuoteeseensa, sillä ei hän ollut varma: olisi ollut vain luonnollista kehitystä, että Naimi ... olisi pannut jonkin tuollaisen ehdon. Hän kaipaisi häntä kyllä vuoteeseensakin niin kuin lämmintä huopaa tai kesällä kärpäsiltä suojaavaa sidekangasharsoa ..." (Hämäläinen 1995, 157.)

Esineitä tutkitaan jälleen sekä etnologisissa että antropologisissa ja sosiologisissa tutkimuksissa. Museojulkaisujen lisäksi julkaistaan tieteellisiä sarjoja aineellisen kulttuurin tutkimuksesta.⁴ Uusissa etnologisissa ja antropologisissa tutkimuksissa esineen rooli-, tila- ja paikka -käsitteet sekä symbolimerkitykset ovat sopusuhteessa kenttätyökokemuksiin. (Tilley 1990; Jordan 2003, 9.)

Museokokoelmat, arkistojen käsikirjat, kyselyjen vastaukset, valokuvat ja piirrookset sekä historialliset lähteet avustavat tiensä etsijää yhtä hyvin kuin haastateltavat kentällä. Kaija Heikkinen on tiedostanut esineiden voiman ja pyrkinyt selvittämään entisajan esineitä visuaalisen antropologian keinoin (1983). Teppo Korhonen on analysoinut niinkin vaatimattomia esineitä kuin esimerkiksi tadikkoja ja löytänyt sosiaaliseen asemaan, sukupuoleen, aikaan ja paikkaan sekä tilaan viittaavia seikkoja (Korhonen 1999, 2000). Juhani U. E. Lehtosen esinetutkimukset uppoutuvat syvälle suomalaiseen kulttuurihistoriaan (esimerkiksi Lehtonen 1999).

Tutkittavaa on, ja tutkittavia esineitä riittää. Esine saattaa olla kiinnostava esteettiseltä, funktionaaliselta ja symboliselta arvoltaan. Ovatko esineet yhä osa jokapäiväistä arkea? Kuuluvatko esineet juhliin? Minkälaisia esineitä valitaan esineviidakosta? Onko esineillä merkitystä kiihtyvässä elämänmenossa? Onko reppukansa verrattavissa paimentolaiskansoihin, joilla on tietävästi ollut vähän esineitä? Merkitseekö esineiden väheneminen ihmisen ja esineen välisen suhteen lähestymistä? Ovatko esineet mukana lastenkasvatuksessa? Mitä merkitsee päiväkotilasten lelu-

päivä? Yhteiskunnan laitapuolen kulkijoidenkin esineitä on alettu tutkia.

Oma valintani liittyi pukeutumiseen, ja esineiden kautta olen pyrkinyt valottamaan marilaisnaisten elämäntapaa ja siinä tapahtuneita muutoksia. Käyttöesine saa uuden funktion museossa, siitä tulee usein identiteetin vertauskuva. Museoesine saattaa myös saada käyttöarvonsa takaisin, kun tutkija puhaltaa siihen hengen. Onhan aivan eri asia puhua kaitaliinasta, kuin runollisesti marien sanoin pyyheliinasta, joka on vainajan tie tuonpuoleiseen!

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Museovirasto, Kulttuurien museo

Ildikó Lehtinen. Kenttätyöpäiväkirjat 1987, 1991, 1996, 1997, 1998, 2000, 2001, 2004.

Painetut lähteet

- Alpers, Svetlana 1991. The Museum as a Way of Seeing. – Ivan Karp & Steven D. Lavine (eds.) *The Poetics and Politics of Museum Display*, 25–33. Washington & London: Smithsonian Institution Press.
- Appadurai, Arjun (ed.) 1986. *Social life of things: commodities in cultural perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aurasmaa, Anne 2002. *Salomonin talo: museon idea renessanssiajattelun valossa*. Helsinki: University of Helsinki.
- Bal, Mieke 1996. *Double exposures: the subject of cultural analysis*. New York: Routledge.
- Barthes, Roland 1967. *Système de la Mode*. Paris: Éditions du Seuil.
- Baudrillard, Jean 1968. *Le système des objets*. Les essais CXXXVII. Paris: Gallimard.
- Baudrillard, Jean 1998. *The consumer society: myths and structures*. London: Sage.
- Bogatyrev, Petr 1972 [1964]. The functions of folk costume in Moravian Slovakia. – Thomas A. Sebeok, Alfred S. Hayes & Mary Catherine Bateson (eds.) *Approaches to Semiotics: cultural anthropology, education, linguistics, psychiatry, psychology*. *Transactions of the Indiana University Conference on Paralinguistics and Kinesics*. *Janua linguarum, Series maior* 15, 1–107. The Hague: Mouton.
- Bourdieu, Pierre 1985. *Sosiologian kysymyksiä*. Tampere: Vastapaino.
- Bourdieu, Pierre, Darbel, Alain & Schnapper, Dominique 1985. *L'amour de l'art: les musées de l'art européens et leur public*. Paris: Editions de Minuit.
- Buchli, Victor 1999. *An Archaeology of Socialism*. Oxford: Berg.
- Buchli, Victor (ed.) 2002. *The material culture reader*. Oxford: Berg.
- Certeau, Michel de 1990. *L'invention du quotidien*. *Ars de faire*. Paris: Gallimard.
- Chevalier, Sophie 1998. From woollen carpet to grass carpet: bridging house and garden in an English suburb. – Daniel Miller (ed.) *Material Cultures. Why some things matter*, 47–72. London: UCL Press.
- Cockburn, Cynthia & Fürst-Dilić, Ruža. (ed.) 1994. *Bringing technology home. Gender and technology in a changing Europe*. Buckingham: Open University Press.
- Colardelle, Michel & Chevallier, Denis (eds.) 2004. *Entre autres. Rencontres et conflits en Europe et en Méditerranée. Among Others. Encounters and Conflits in European and Mediterranean Societies*. 8th Conference of Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore. Résumés – Abstracts. Marseille: Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore.
- Csíkszentmihályi, Mihály & Rochberg-Halton, Eugene 1981. *The meaning of things: domestic symbols and the self*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cuisinier, Jean 1995. Culture ordinaire et ethnicité. – *Ethnologie française*, 1995/1, 16–35.

- Dant, Tim 1999. *Material culture in the social world: values, activities, lifestyles*. Buckingham: Open University Press.
- Dittmar, Helga 1992. *The social psychology of material possessions: to have is to be*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Douglas, Mary & Isherwood, Baron 1996 [1979]. *The world of goods: towards an anthropology of consumption*. London: Routledge.
- Duflos-Priot, Marie-Thérèse 1976. Paraître et vouloir paraître. La communication intentionnelle par apparence. – *Ethnologie française*, 1976/3–4, 249–265.
- Duncan, Carol 1995. *Civilizing rituals: inside public art museums*. London: Routledge.
- Durrah Scheffy, Zoë-hateehc 2004. Sámi religion in museums and artistry. – Anna-Leena Siikala, Barbro Klein & Stein R. Mathisen (eds.) *Creating diversities. Folklore, Religion and Politics of Heritage*. Studia Fennica. Folkloristica 14, 225–259. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ehn, Billy, Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar 1993. *Försvenskningen av Sverige: det nationellas förvandlingar*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Eriksen, Thomas Hylland 2004. *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.
- Ewen, Stuart & Ewen, Elizabeth 1982. *Channels of desire: mass images and the shaping of American consciousness*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Featherstone, Mike 1991. *Consumer culture and postmodernism*. London: Sage.
- Fél, Edit & Hofer, Tamás 1969. *Proper peasants. Traditional life in a Hungarian village*. Viking Fund publications in anthropology 46. Chicago: Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research.
- Fiske, John 1992. *Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fitzpatrick, Sheila 1994. *Stalin's Peasants. Resistance and Survival in the Russian Village after Collectivization*. New York: Oxford University Press.
- Fitzpatrick, Sheila 1999. *Everyday Stalinism. Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s*. New York: Oxford University Press.
- Geertz, Clifford 1973. *The interpretation of cultures. Selected essays*. New York: Basic Books.
- Ginzburg, Carlo 1996. *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Tampere: Gaudeamus.
- Gosudarstvennyye simvolny udmurtskoj Respubliki* 1994. Otv. sost. V. D. Mihajlov. Iževsk: Prezidium Verhovnogo Soveta Udmurtskoj Respubliki.
- Griaule, Marcel 1957. *Méthode de l'ethnographie*. Publications de la Faculté des lettres de Paris. Paris: Presses universitaires de France.
- Hall, Stuart 1999. *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hallam, Elisabeth & Hockey, Jenny 2001. *Death, memory and material culture*. Oxford: Berg.
- Heikkinen, Kaija & Kupiainen, Tarja 1994. Merkilliset merkit: esinekulttuurin semiotikkaa. – Jari Kupiainen & Erkki Sevänen (toim.) *Kulttuurientutkimus. Johdanto*. Tietolipas 130, 249–269. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Honko, Lauri & Pentikäinen, Juha 1970. *Kulttuuriantropologia*. Porvoo & Helsinki: WSOY.
- Jordan, Peter 2003. *Material culture and sacred landscape. The anthropology of the Siberian Khanty*. Archaeology of religion 3. Walnut Creek (CA): AltaMira Press.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara 1991. Objects of Ethnography. – Ivan Karp & Steven D. Lavinen (eds.) *Exhibiting cultures. The poetics and politics of museum display*, 386–444. Washington (D.C.): Smithsonian Institution Press.
- Kiuru, Elina 1999. Esineet etnologiassa. – Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Tietolipas 155, 219–231. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kiuru, Elina 2001. Itsestäänselvyksiä ja umpisolmuja – kansatieteellisestä esinetutkimuksesta Suomessa. – Ilmari Vesterinen & Bo Lönnqvist (toim.) *Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta*. Tietolipas 179, 63–74. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Knuutila, Seppo 1994. Kaiken kattava kulttuuri. – Jari Kupiainen & Erkki Sevänen (toim.) *Kulttuurintutkimus. Johdanto*. Tietolipas 130, 9–31. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Korhonen, Teppo 1993. Suomalaisuuden aineellisista symboleista. – Teppo Korhonen (toim.) *Mitä on suomalaisuus on*, 86–107. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.
- Korhonen, Teppo 1999. *Tekniikkaa, taidetta ja taikauskoo: kirjoituksia aineellisesta kansankulttuurista*. Tietolipas 162. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Korhonen, Teppo 2001. Tadikko – edistyksellisen maanviljelijän symboli. – *Suomen Museo* 2000, 87–137.
- Korkiakangas, Pirjo 2001. Esineiden nostalgisoituminen – ylevöityneen, arkisen ja kansanomaisuuden nostalgiaa. – Ilmari Vesterinen & Bo Lönnqvist (toim.) *Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta*. Tietolipas 179, 75–101. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koskijoki, Maria 1997. Esine muiston astiana. – Katarina Eskola & Eeva Peltonen (toim.) *Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Lehtinen, Ildikó 1980. Mordvalainen vai meščeralainen? Lähdekriittisiä huomioita eräästä museokokoelmiin kuuluvasta puvusta. – *Suomen Museo* 1979, 31–48.
- Lehtinen, Ildikó 1995. Museoesine ja kontekstit: ”etnografista todellisuutta” kohtaamassa. – *Suomen Museo* 1994, 27–38.
- Lehtinen, Ildikó 1999. *Marien mekot. Volgansuomalaisten kansanpukujen muutoksista*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran kansatieteellisiä julkaisuja 16. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Lehtonen, Juhani U. E. 1995. Kansanomainen laskulevypöytä. – *Suomen Museo* 1995, 39–62.
- Leroi-Gourhan, André 1971. *Evolution et techniques. Milieu et techniques*. Saint Amand: Presses de l’Imprimerie Bussière.
- Löfgren, Orvar 1996. Le retour des objets? L Etude de la culture matérielle dans l’ethnologie suédoise. *Ethnologie française* 1996/1, 140–149.
- Lönnqvist, Bo 1999. Mitä etnologia on? – Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Tietolipas 155, 13–33. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mauss, Marcel 1947. *Manuel d’Ethnographie*. Bibliothèque scientifique. Paris: Payot.
- Meintjes, Helen 2001. “Washing machines make lazy women”. Domestic Appliances and the Negotiation of Women’s Propriety in Soweto. – *Journal of Material Culture*, 6 (3), 345–360.
- Miller, Daniel (ed.) 1998. *Material cultures. Why some things matter*. London: UCL Press.
- Moles, A. Abraham 1969. Objet et communication. – *Communications*. Ecole Pratique des Hautes Etudes. Centre d’Etudes des Communications de Masse. 1969/13, 1-21.
- Niederermüller, Péter 1992. The search for identity: Central Europe between Tradition and Modernity. – Reimund Kvideland (ed.) *Tradition and Modernisation*. Plenary Papers read at the 4th International Congress of the Société Internationale d’Ethnologie et de Folklore. NIF publications 25, 110–121. Turku: Nordic Institution of Folklore.
- Nyky-suomen sanakirja* 1, osa A–E 1961. Porvoo & Helsinki: WSOY.
- Pearce, Susan M. 1995. *On collecting: an investigation into collecting in the European tradition*. London: Routledge.
- Peltonen, Matti 1990. Arkisen ja alhaisen historiasta. – *Historiallinen Aikakauskirja* 3, 230–236.
- Pomian, Krzysztof 1987. *Collectionneurs, amateurs et curieux: Paris, Venise: 16e–18e siècle*. Paris: Gallimard.
- Sammallahti, Leena 1985. Esinetutkimuksen ongelmia. – Jukka Pennanen, Leena Sammallahti & Helena Tainen-Haapalainen (toim.) *Teoriaa, aihepiirejä ja näkökulmia kansatieteellisessä tutkimuksessa*. Ethnos-julkaisu 1, 110–117. Helsinki: Ethnos ry.
- Semaško, N. A. 1929. *Kulturnaja revoliutsija i ozdorovlenie byta*. Moskva: Nauka.
- Sihvo, Pirkko 2000. Karjala on suomalaisen etnografian ja muinaistutkijan luvattu maa. Kokoilemisia Korpiseliltä vuonna 1893. – *Suomen Museo* 1999, 49–60.
- Simmel, Georg 2005. *Suurkaupunki ja moderni elämä: kirjoituksia vuosilta 1895–1917*. Helsinki: Gaudeamus.
- Suojanen, Päivikki 1996. *Kulttuurien tutkijan arki: kokemuksia omasta ja vieraasta*. Jyväskylä: Antrokirjat.
- Suojanen, Päivikki 2001. Esine ja esineistäminen uskontotieteessä ja folkloristiikassa. – Ilmari Vesterinen & Bo Lönnqvist (toim.) *Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta*. Tietolipas 179, 213–368. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tilley, Christopher (ed.) 1990. *Reading material culture: structuralism, hermetics and post-structuralism*. Oxford: Basil Blackwell.
- Tuomi-Nikula, Outi 1997. Sauna als Symbol. – Wilhelm Brednich & Heinz Schmitt (her.) *Symbole zur Bedeutung der Zeichen in der Kultur*. Deutscher Volkskundekongress 1995 Karlsruhe, 536–548. Münster: Waxmann.
- Tuomi-Nikula, Outi 2003. Kun kylään muuttaa vierasta väkeä: maalaisten ja kaupunkilaisten välisestä kommunikaatiosta erällä saksalaisella talonpoikaisalueella. – Helena Ruotsala (toim.) *Meiltä ja maailmalta. Omistettu Pekka Leimulle hänen täyttäessään 60 vuotta*. Scripta Aboensia 2. Ethnologica, 147–162. Turku: Turun yliopisto, kansatiede.
- 15 + 10 *Europäische Identitäten*. Eine Ausstellung anlässlich des EU-Beitritts zehn neuer Mitgliedsländer am 1. Mai 2004. 15 + 10 *European Identities*. An Exhibition Marking the Entry of EU’s Ten New Member States on May 1, 2004. Kataloge des Österreichischen Museums für Volkskunde, Band 84. Wien: Österreichischer Museum für Volkskunde.

Viitteet

- 1 Malju on metallinen, kansallispuvun liivin etureunaan ommeltava koristeellinen rengas.
- 2 Näitä kysymyksenasetteluja on ollut vahvasti esillä SIEF:n kongressissa 2004. "Esineettömyys" eli vankien käyttämä niukka esineistö ja esimerkiksi asunnottomien muuttokassi olivat myös aikaisemmin vähälle huomiolle jääneitä kohteita. Ks. Michel Colardelle & Denis Chevallier (eds.) 2004.
- 3 Esine – aineellinen tosiolio; vars. jhk määrätarkoitukseen käytetty valmiste, kalu, kapine, tavara, väline. Eloton e. Puinen, hopeinen e. Kansatieteelliset e:et. Tasku täynnä kaikenlaisia e:itä. Roomalaiset pitivät orjiansa e:enä. (Ks. Nykysuomen sanakirja 1961, 1. osa A–E, 269.)
- 4 Museojulkaisuista ks. esimerkiksi *Suomen Museo; Journal of Museum Ethnography. Museum Ethnographers Group.* www.museumethnographersgroup.org.uk. Aineellisen kulttuurin tieteellisistä sarjoista ks. *Journal of Material Culture.* www.sagepublications.com/ejournals; *Journal of Consumer Research.*

Liite: Esineen ominaisuudet, käyttö- ja symbolifunktiot sekä ihmisen suhde esineeseen. (Laatinut Ildikó Lehtinen.)

ESINE

fyysiset ominaisuudet:

materiaali
valmistus
tekotapa
muoto
(Korhonen, Lehtonen, Leroi-Gourhan)

käyttöfunktiot :

hyöty (Fél-Hofer, Korhonen)
arki (de Certeau)
juhla (Bogatyrev, Lehtonen)
esteettisyys (Baudrillard,
Featherstone, Lehtinen, Simmel)

symbolifunktiot (Appadurai,
Barthes, Baudrillard, Bourdieu, Buchli, Geertz,
Fiske, Miller, Löfgren, Tilley)
kommunikaatiiväline (Barthes, Buchli, Fiske)
identiteetti (Bourdieu, Heikkinen, Korhonen,
Tuomi-Nikula)
sukupuoli (Cockburn, Lönnqvist)
ikäryhmä (Douglas & Isherwood)
sosiaalinen ja taloudellinen asema,
elämäntapa (Appadurai, Baudrillard,
Bourdieu, de Certeau, Dittmar, Douglas &
Isherwood, Ewen & Ewen, Lehtinen,
Lunt & Livingstone, Miller, Tuomi-Nikula)
rituaali (Douglas, Durrah Scheffy, Jordan,
Suojanen)

ihmisen suhde esineeseen (Csíkszentmihályi, Löfgren)

vainajan esineet (Hallam & Hockey)
"elollistetut" esineet (Lehtinen, Löfgren)
muistoesineet (Hallam & Hockey, Korkiakangas)
museoesineet (Baudrillard, Durrah Scheffy, Fél-Hofer,
Kirshenblatt-Gimblett, Sihvo)